

Там заберемо все здобиченьки:  
Сукна не міру, грошей не ліку! (Гн., 33 і 35).

Ділячи здобич, герой вибирає собі щонайкращі речі, все гірше роздає слугам:

|   |  |
|---|--|
| Пан Хомуненько-переберниченько,<br>[Приспів: сам молоденький, кінь<br>вороненький],       | Перебирає між вуздечками, сукен-<br>ками, чоботиками, нарешті — між<br>дівоньками: |
| Перебирає між кониками:<br>Котрі ліпшіі — то собі бере,<br>Котрі гіршіі — служенькам дає. | Котрі ладнішіі, то собі бере,<br>А що погані — служанькам дає.                     |
| Перебирає між сіделками:<br>Котрі ліпшіі — то собі бере і т. д.                           | Бувай же здоров, пан Хомуненьку,<br>Сам молоденький, кінь<br>вороненький!          |

Герой приступає до одного міста за другим і наводить страх — йому дають різні дари, але він на них не вважає, поки не догадуються вивести «гречную панну», чи «дівку в наряді», котрою він задовольняється:

|  |   |
|--|---|
| Ой піді Львовом на оболоню,<br>Там N.N. коником грає,<br>Не мірецької, а козацької,<br>Під Львів ступає, лук натягає,<br>Лук натягає, на Львів пускає:<br>Ой хоче ж бо він Львова добути,<br>Львова добути, собі паном бути.<br>Він сам наперед конем манджає,<br>На своє військо все покриває;<br>«Ви, моє військо, смутненько<br>не йдіть,<br>Кроком ступайте, Рим<br>здобувайте!»<br>Він сам наперед як подем<br>шмигнув,<br>Як конем шмигнув, аж ся Рим<br>здригнув. | Всі ся жидове задивовали.<br>Стали жидове раду радити,<br>Чим би го — нічим перепосити?<br>Виносять йому миску червоних,<br>А він на тоє не подивився,<br>Не поглядає, шапку не здійме,<br>Шапку не здійме, не подякує!..<br>Оберне військо з полудня сонця —<br>Аж всі панове задивували, і т. д.<br>Виводять йому коника в сідлі,<br>А він на тоє не подивився, і т. д.<br>Конем оберне з полудня сонця..<br>Всі ся русини задивовали..<br>Виводять йому панну молоду,<br>Панну молоду та як ягоду,<br>А він на тее все поглядає,<br>Шапку здіймає, перепрашає,<br>Перепрашає, панну вітає. |
| Ой гордий-пишний пане N.N.,<br>Тож собі з горда та й починаєш,<br>Попід Білгород коником граєш,<br>Ні в чім не дбаєш, коня стягаєш —<br>Що конем зверне — земля ся<br>здрігне!<br>Оберне військо від сходу сонця,<br>Заграють труби як грім на небі,<br>Блиснуть мечами як мовна в небі,<br>Пусять стрілочки як дробен<br>дощик,<br>А вдарять з гармат а в Царів-<br>город,<br>Аж всі паркани порозсипали,   | Ой славен-явен красний N.,<br>А чим же ти то прославився?<br>Що із вечера коня осідлав,<br>А вже к світови під Царів-град<br>став.<br>Ой як бе та й бе на Царів-город —<br>Цар ся дивує — хто то воює,<br>Мішане ходять — все раду радять,<br>Що тому вояці за дари дати?<br>Вивели йому коня в наряді —<br>Він коня то взяв, не подякував,<br>Шапочки не зняв, не поклонився,  |

<sup>1</sup> Гол., II, 172. Антонович і Драгоманов толкували останню фразу так, що дружина, невдоволена нерівним розділом добичі, кидає ватажка. Але Потебня (II, 715) зрозумів вірніше, що тут та перебірчивість не догана, а комплімент, і остання строфа — просто привіть колядників.

Не поклонився, не покорився...  
Винесли йому полумисок злата,  
і т. д.  
Вивели ж йому панну в короні —  
Він панну узяв, та й подякував,  
і т. д.

Ой спід гори стоять тумани,  
То ж не тумани — пара з коней  
йде,  
Ой там же військо — аж землі  
важко.  
Ой там у війську пана немає.

Ой одозветься зличний паниченько  
Славного отця і пані-матки:  
«Я ж в тому війську да паном  
стану,

Велю гармати наворочати,  
В Чернигов город велю стріляти».  
Ой бе да бе він в Чернигов  
город...  
Винесли йому мису червінців...  
В Переяслав город велю стріляти —  
Вивели йому коня у збруї...  
Ой бе він да бе да в Київ город —  
Да вивели йому панну в наряді<sup>1</sup>.

Героя будять слуги чи батьки вістю, що його край, його  
волесть, його двір орда, чи татари, чи турки забрали і до  
своєї землі погналі; він догоняє орду, відбирає полон і  
осаджує свою волесть ще краще, ніж передше:

Чи спиш, чи чуєш, пан господарю?  
Вияви ж личко на оконечко,  
А з оконечка на подвір'ячко:  
Твое подвір'я орда забрала,  
Татаре взяли, в полон займили!  
Ой ісхопився, перехрестився,  
Та крикнув же він на свої слуги:  
«Служеньки мої, найвірнійшіі,  
Одні виведіть коня перського,  
Другі винесіть меча острого,  
Най я поїду, орду догоню,  
Моє подвір'я назад оберну,  
Назад оберну, краще збудую.

О вставай, пане, бо наступає  
Погана віра, турці й татарці!  
— А всідлайте ж ми бахматого  
коня  
І подайте ми — ей — булат-шаблю,  
Ей булат-шаблю, копію в руки!  
Ой виїхали в чистеє поле,  
Скоро ся зняли — зараз ся стяли,

Аж їм конички поприпадали.  
Бахматим конем всіх татар  
стоптав,  
А булат-шаблев всіх турців зрубав,  
А копійков славойки достав  
(Гн., 63)

Сів на коника, як вітрець линув,  
Бай задне войсько став здоганяти,  
Як іздогонив, конем потоптав,  
Середне військо мечем постинав.  
Передне військо вогнем попалив,  
Свое подвір'я назад відобрав.  
Назад відобрав — краще осадив  
(А в три сторони, а в три перії).  
Перше осадив бай дівочками,  
Друге осадив бай молодцями.  
Трете осадив бай стариками:  
Із-за дівочок село веселе,  
Із-за молодців село огрядне,  
А з-за стариків порада в селі  
(Шух., 100).

Герой при тім, чи не залежно від того, здиває чи на  
поєдинок викликає турського, чи невірного, чи якого-небудь  
іншого ворожого царя, вбиває або бере його в неволю, і

<sup>1</sup> Гнатюк № 185, Антонович і Драгоманов, 20 і 69. Цікавий по-  
чаток варіанта в старій збірці Ф. Бодянського:

Ой у Вельмові [уві-Львові] на оболони  
Збиралася війна, вся їх рівня,  
Захотіли вони царя звоювать,  
Царя звоювать, царівну узять.

Тут війна — військо, рівня — дружина, егалітарна, як я думаю.  
Але далі се переходить на величання ватажка: *Унесли йому лучок  
стрілочок. Увели йому панну в наряді* (Гн., с. 56).

хоч той як проситься, щоб його пустив, приводить у свою землю. Тим здобуває славу — або царство, королівство і т. д.

Скоро догонив, на ніч обложив,  
Скоро ся зняли, в той раз ся

стяли,  
Аж їм коника поприпадали,  
Аж їм шабельки повиперхали,  
Аж їм шапочки та й поспадали,  
Ой, як Біг поміг, N. N. перемиг,  
А їмив коня близько стремена,  
А на тім кони та й ще короля.  
— Ой пане N. N., або мя зотни,  
Або мя зотни, або мя пусти!  
— Я тя не зотну, я тя не пушу,  
А я тебе веду у свою землю,  
Я в своїй землі правди добуду,  
Правди добуду, королем буду!

Ой приїхали у Турещину,  
Стукнули-грякнули, як гром  
загримів,  
Блиснули шаблями як блискавиця.  
Вийшов к нему сам турецький цар:  
Хто кого спограє — той того  
споймає,  
А N. спограв бай коня споймав,  
Прив'язав царя коню до хвоста,  
А пустив царя по пожарищі.  
Ти господарю, чом N. N.  
Згорда ти собі та починаєш,

Герой повертається з трофеями, здобичею, осяяний блиском і славою, так що люди його не пізнають — пізнають тільки милі дівчата, дружина парубоцька, найближча рідня і особливо мати:

І вже синонько з війноньки йде,  
Коником грає, сам ся втішає,  
Що звоював турчинонька —  
Везе копієнку на позначенько.  
А там людкове з церковці йдуть,  
З церковці йдуть та й ся дивують:  
Що освітило село N. N?  
Чоловічки<sup>2</sup> мовлять: місяць то  
сходить,  
Жіночки мовлять: Зоря зоріє.  
Парубоцьки мовлять: Наш то  
братонько,

Сивим коником бай виграваш,  
Коником граєш, царя взиваш!  
Скоро ж го узрів, та й мечем  
ізвив.

Побіля коня, близько стремена.  
Ой цар невірний красно ся  
просить:  
„Віте пусти мене, віте зотни  
мене!”

— Ні, не пушу тя, ні, не зотну тя,  
Ой повезу ж тя в Руську землю,  
Ой поведу ж тя чорним пожаром!  
Ой чорний пожар ніжки підпалив,  
Що ж йому з ніжок кров виступає,  
Кров виступає, слід затапає,  
А чорний ворон бай залігає,  
Та його кровцю бай попиває.

Ой що ж то в полі забовваніло?  
То ж N. N. з війни йде,  
З війни [він] йде, коника веде,  
Побіля коня — турецького царя.  
А за ним біжить турецький мужик:  
«На тобі коня, верни нам царя!»  
— Коня не возьму, царя не верну,  
Поведу царя в свою сторону,  
Отцю на хвалу, панам на славу!

Дівчатка мовлять: Наш то  
миленький.  
Вар.: Міщане мовлять, що сонце  
сходить,  
А мати вийшла — що мій син йде,  
Що мій син йде, корогов несе,  
Корогов несе королівськую.  
Матінка мовить: Мій того синок!  
Я го пізнала по уродонці,  
По уродонці, по кошуленці.  
На нім кошулька як день біленька.  
Та й уродонька барзо славненька<sup>3</sup>.

<sup>1</sup> Антонович, с. 23; Гнатюк, II, с. 60—1.

<sup>2</sup> Розмір вказує, що тут пропав якийсь більш архаїчний вираз.

<sup>3</sup> Гнатюк, с. 66, 89, 125 і 48.

Його подвиги роблять його улюбленцем дівчат, які одна перед другою обдаровують його багатими дарунками:

Одна любила, шапку купила;  
Друга любила, пірце му дала;  
Третя любила, коня дарувала.  
Від тої шапки зорі зоряли,  
Від того пірця сонце сияло,  
Від коня віє буйний вітер.  
[Іде опис коня].

Одна любила — коня ми дала,  
Друга любила — шапку купила,  
Третя любила — пірце взотила.  
Від коника місяцю світить,  
А від шапочки зорі зоряють,  
А від перця сонце сияє —  
Ой того перо перевиване,  
Сріблом та золотом покитичане  
(Г., 111, 116).

Мотиви сі відповідають, з одного боку, тим героїчним сагам-оповіданням, які ми знаходимо в наших старих літописах і повістях, приложені до різних історичних чи легендарних осіб, з другого — темам билинним, пісенним і казковим.

Напр., перекази про походи на Царгород Олега, Ігоря, Святослава і великі дари, піднесені їм там за викуп від обложених міст, переляканих ворогів і т. д., мають свої паралелі в популярних колядках про походи героя-парубка на різні міста і взятий з них викуп. Ряд міст, котрі він облягає, що починається Білгородом і кінчається Царгородом (в середині можемо собі уявити який-небудь Звенигород, Райгород і т. д.), тхне старинною дружинною традицією. Мотив помітування героєм різною добичею, за котру він не кланяється і не дякує, аж нарешті приводять йому те, що він хоче, — відповідає літописному епічному фрагментові про Святослава, котрий легковажить всякі дари грецькі і тільки за зброю дякує. Там дівчина, тут зброя, але мотив перебирання викупом — той сам<sup>1</sup>. З другого боку, зовсім вірно (ще Костомаровим!) відчуте було споріднення сеї колядкової теми з походами-сватаннями Володимира Вел., обробленими старою дружинною поезією. Поєдинок Кожум'яки з Печеніжином під Переяславом або Мстислава з Родедею відбивається в наведеній темі поєдинку з турецьким царем і т. д.

По духу і типу героїчні оповідання колядок близько підходять до фрагментів дружинної поезії, включених у наше літописання — скажимо, як оповідання про Летську або Листвинську битву, слово про побіди Мономаха над половцями. Ряд спільних поетичних оборотів помічаємо в сих дружинних мотивах колядок і в «Слові о полку Ігоревім». Сей герой, «що із вечера коня осідлав, а вже к світові під Царгород став» (с. 230) — чи се не товариш віщому Всеславо-

<sup>1</sup> Се завважили вже Антонович і Драгоманов, с. 19.

ві, що з Києва до півнів прорискав до Тмутороканя? Зрештою нижче побачимо ще сі паралелі.

Ряд мотивів повторюється в циклі билинним. Я навів вище цікаву паралель змієборства Добрині з боротьбою з змієм колядкового героя, зазначену вже давнішими дослідниками. Подобиця колядки про те, як герой обирає собі «найменшого коника» в стаді<sup>1</sup>, нагадує підховання коня Іллею. Колядковий мотив про героя, що рубає обложений город<sup>2</sup>, повторює старий епічний мотив — не тільки про Болеслава Хороброго, але і половецького Боняка, що рубав мечем Золоті ворота<sup>3</sup>.

Самі подобиці зброєння і зборів до походу нагадують старий стиль, що заховався в билинах. Навіть деякі слова, як *терем, ізба, булат, паволока, гривні, жемчуг, жуковина*; такі епітети, як *вороні коні, тугі луки, чистеє поле, синєє море* і т. под., тхнуть сею старою традицією.

З другого боку, сі величальні теми стоять в одній площині з фантастичною казкою (казкою про пригоди або про щастя, як її називають, пор. вище: власне, з тою формацією її, де людина, виведена в ній, перестає бути пасивною забавкою в руках різних звіриних чи демонічних істот, а набирає прикмет героя або бодай носія свого власного щастя й удачності, котрою переборює всі перепони і всіх ворогів. Такі от казкові мотиви про звірів, які вірно служать героєві за те, що він їм поміг чи помилував в трудну хвилю. Про дивні способи, якими завдяки різним чудесним помічникам, але в тім і власному розумові, догадливості, доброті, великодушності, сей герой бере перемогу над ворожими замислами і доходить високого становища, дістає руку царівни, царство і т. д. Вони стоять в одній лінії з вище наведеними темами про молодця, який дістає на свою службу сокола, орла або змію<sup>4</sup>, виводить з пущі заблуканих мо-

<sup>1</sup> Ой у Києві там на мураві  
Виходить ми там вороне стадо,  
Межи тим стадом найменший коник.  
Ой обібрав ся білий молодець:  
— Я го спіймаю та й осідлаю,  
Сяду й поїду Львів розбивати.

Очевидно, се той же малий коник, що творить різні чуда в казках.

<sup>2</sup> Ой попід Ільвів на оболоню

Коником іграв, шаблев Львів рубав (Гн., II, 44).

<sup>3</sup> Під час облоги Києва 1151 р. убито Севенчу, сина Бонякового, що похвалявся: Буду рубати Золоті ворота, як мій батько («хощю сѣчи в Золотая ворота, якоже и отець мой»). Розуміється, се чисто епічна подобиця, хоч і включена до повісті, написаної по гарячим слідам події.

<sup>4</sup> Крім вище наведених, напр., ще така колядка з старих записок Ходаковського про соколів, що служать молодцеві:

лодців, що здобувають йому красну дівчину, яка в інших варіантах стає царівною чи королівною і приносить йому царство і т. д.

Молодець, що трубить у золоту трубу, і король, зачувши її, каже, що коли б знав, чий то син заграв, за його б королівну оддав і в придане півцарства додав,— або царівна наміряється поділитися з ним своїм царством нарівно. Король, що обіцяє дати свою доньку тому, хто потрапить осідлати і сісти на коня, котрий нікому не дасться. Кінь, який виробляє чуда, перескакує через море, копитами розбиває скали,— се мотиви так добре відомі нам з казок, що про се нема що й говорити <sup>1</sup>.

Мусимо рахуватись тут, розуміється, з мандрівними мотивами, з пізнішими змінами; мусимо, з другого боку, також пам'ятати, що в колядковім циклі ці героїчні мотиви стяглись, зсілись, упростилися й збідніли, тому що звелись головню до теми про сватання або зробились заспівами до величань і т. д. Тут, як і у інших сферах, ми маємо тільки фрагменти старої героїчної поезії, котрої частина затратилась під впливом інших мотивів, частина заховалася в північнім биліннім циклі бо, нарешті, прибрала нову історичну обстанову — доби козацької, про котру буде мова потім.

Стояла тополя край чужого поля,  
А на тій тополі чотири соколи.  
Перший сокіл полинув в виноград,  
А другий сокіл полинув на Дунай,  
А третій сокіл полинув на чистее  
поле.  
[А] четвертий сокіл полинув  
під небеса.

З винограду летить — куролатву  
несел!  
З Дунаю лине — срібний перстеня  
несел!  
З чиста поля лине — стадного  
коня жене!  
З-під небес лине — красую  
панну веде!  
(Гн., 226).

<sup>1</sup> Напр.:

Ой в чистім полі стоїть стаденько,  
Стоїть стаденько коней вороних.  
Найшовся тамка кінь вороненький,  
Ані спійманий, ані сідланий.  
Ой казав цісар: хто го спіймає,  
Хто го спіймає та й осідлає,  
Той возьме собі у царя панну,  
Панну молоду так як ягоду...  
Гей на поленьку стояло стадецько,  
Між тим стадецьком оден  
недоборець,  
А зачало за ним три громади  
гнати,  
Гнало за ним, гнало, не могло  
дістати.

Дігнав же його пишний N. N.  
Скоро го дігнав, зараз го спіймав.  
Скоро го спіймав, зараз осідлав...

За житом, житом, та й з очеретом,  
Там ходило воронее стадо,  
Поміж тим стадом сірий кінь грає.  
Усі ловили, та й не вловили,  
N. N. припав — коника піймав,  
Коника піймав, узяв осідлав,  
Та й сів, поїхав до царівни в двір  
(Гн., 208—9).

## ПОЕЗІЯ ПОДРУЖЖЯ

*(Присвячується пам'яті «прапорщика армейських походних полків української дивізії» Григорія Калиновського в 146 річницю його «Описанія украинскихъ свадебныхъ престонародныхъ обычаевъ» (1777)).*

Глибокий психолог-аналітик, Потєбня, орудуєчи засобами тільки філологічними, підніс тісний внутрішній зв'язок ідей подружжя і воєнної відваги й удачі. Він вказав на той інтересний факт, що у різних слов'янських племен слово «храбр», хоробрий, воїн, означуючи героя, zarazом значить також і жениха. З сього становища він радив оцінювати і назву «козака» в нашій піснетворчості, яка означає воєнка і zarazом аманта, героя еротичної лірики. Він навів різні мотиви, де здобуття дівчини і шлюб з нею представляється під формою здобуття міста, побіди ним, і навпаки — здобуття міста, стола, володіння описується в формі сватання<sup>1</sup>.

Паралелізм сей в нашій старій поезії зрештою не був секретом і для старших дослідників, напр. Костомарова, який також вказував на сплетення мотивів сватання і завоювання в легенді про Володимира і звісну поетичну фразу «Слова о полку Іг.» про Всеслава («върже Всеславъ жребій о дѣвицю себѣ люблю») влучно толкував, що тут дівчина означає місто, княжий стіл, і вибір дівчини відповідає виборіві політичного плану, рішенню здобути київський стіл.

Так психологічно, і навіть філологічно — розгортанням тих самих виразів то в сфері воєнних, то в сфері подружних відносин і уживанням їх то в значенні перемоги і здобування воєнного, то подружнього або еротичного — пояснюється тісний зв'язок мотивів обох сих категорій, переходів образів і символів з одної до другої і т. д.

Орудуючи засобами соціологічними, приходимо до того самого виводу. В ідеї подружжя довго і уперто живе ідея насильного заволодіння, здобуття силою чоловіком жінки, так що в весільнім ритуалі у безконечного числа народів різних рас і різних країв, вже довго потім, як подружжя стало актом добровільного порозуміння, свобідного і непримушеного обопільного вибору, підчеркується, як доказ правосильності сього подружжя, факт насильного заволодіння<sup>2</sup>. З другої сторони, різні ідеї, які кореняться в релігійних поняттях, зв'язаних з родом як культовою групою, змушують родичів розглядати вихід дівчини з роду матері і пере-

<sup>1</sup> Об'ясненія, II, с. 652 і дд.

<sup>2</sup> Див. мої «Початки громадянства», с. 150 дд.

хід її до роду молодого як акт насильний, котрий ставсь без їх волі і згоди, так що при всіх дійсних прикметах добровільності заключеного подружжя або обидві сторони — з роду молоді і молодого, або тільки одна — а саме рід молоді — мусять симулювати свій гнів, своє бажання помсти за довершене насильство і т. д.

Соціальні факти, які приносяться з організацією парубоцької верстви й використанням її в інтересах оборони і взагалі військової сили, з свого боку, додають нові психологічні мотиви, які заволодіння дівчиною зв'язують спеціально з воєнним заняттям і роблять еротику одною з належностей чи окрас військової спеціальності. Вільна любов і свободні зносини з дівчатами вважаються привілеєм цієї верстви, яка, в інтересах племені, умисно, можливо, довго затримується на воєнній, бездомній і безгосподарній стопі. Сексуальна і всяка інша свобода практикується як привілея військової служби, воєнного заняття, і з тим твориться подвійна етика сексуальних відносин: одна в межах верстви парубоцької, друга в межах того громадянства, яке вже вийшло з безженного стану. Те, що дозволено нежонатій молоді, спеціально парубоцтву, трактується як вчинок неморальний, необичайний в тій частині роду-племені, яка живе в родині, в сім'ї. Рід-родина в своїм колу не терпить свободних сексуальних зносин, але для парубків з воєнного куреня вважається допустимим насильне заволодіння доньками, а навіть часом і жінками «філістрів». Особливо коли тут мова йде про воєнний курінь привілейованої верстви чи племені в відносинах до людності підвласної, завойованої, низшої. Жінка, яка підпала такому легалізованому насильству, вертаючись «по минованню надобности» назад до своєї родини, мусить тільки проробити певні обряди очищення — як се зробила Урієва жінка, підпавши насильству голови військової верстви царя Давида,— і з сим інцидент вичерпується.

В нашій українській етнографії ми маємо досить пережитків подібної подвійної моралі. Хлопець, який починає «парубочити», себто вступає до парубоцької, «молодецької» (кажучи старшим терміном) верстви, до певної міри виходить з-під власті голови родини й її трудової дисципліни; він може занедбувати свої трудові обов'язки, може й хапнути собі щось з родинного запасу на потребу своєї парубоцької громади. Так само робить дівчина, для досвіток, і се не вважається нечесним, і в сих ослаблених формах ми, очевидно, маємо останки колишньої, старої, подвійної етики верстви нежонаті і верстви, зв'язаної моралюю родини.



Ще яскравіше виступає сей контраст в оцінці сексуальних відносин. Нема чого говорить, що нинішні досвітки і вечерниці, які звелись на просту забаву молодіжи і спільне спання хлопців і дівчат і зовсім позбулись характеру сексуальної сумішки, давніше були зовсім реальною сумішкою. Вона вважається вповні дозволеною і законною для молодіжи, організованої в «парубоцькій» чи «молодецькій громаді», в парубоцькім домі чи гридниці, тим часом як у той же час у своїх стінах родина вимагала від своїх членів сексуальної чистоти, непохитної вірності і т. д. Ми добре знаємо сю подвійну етику козака чи запорожця, коли він почуває себе членом військової організації супроти людності цивільної, чи філістерської, і вважає своїм правом, а навіть «молодецтвом» топтати родинну мораль,— і тоді, коли він, вертаючись до своєї родини, почуває себе членом роду, підвласним його обичаю і моралі, і боїться кинути на дівчину найменшу тіль — «бо сватати має». Наша народна поезія, а за нею й новітня література досить яскраво змалювала сю двоїстість, не постаравшись ніколи звести її до якоїсь формули, бо се і не діло поезії. Я ж позволю собі повторити тут те, що висловив уже раніше — що сей козацький чи запорозький обичай був, по всякій правдоподібності, продовженням обичаю давнішого, так як він існував в обставинах князівського і докнязівського ладу, тодішніх організацій дружини-молодіжи, і ще з старших, передкняжих часів, а правдоподібно — ще з передрозселення, коли-також, мабуть, уже мали місце організації молодіжи, а з тими і конфлікти інтересів родини і племені.

З сього погляду український весільний обряд, в його різних варіантах, має незвичайний соціологічний інтерес, тим, власне, що він об'єднує і до певної міри примиряє в собі мотиви обох категорій— родово-родинної і військово-дружинної (розуміючи дружину в тім ширшій значенні, яке я зазначив вище — парубоцької військової організації). З сього погляду він досі ще не був аналізований, хоч деякі дослідники дуже влучно старались освітити його власне з соціологічного становища (розумію особливо праці Вовка і Охримовича), тим часом як інші (Сумцов, Яшуржинський і особливо Потєбня) освітлювали його мотиви з становища релігійного (міфологічного) і літературного (поетичної символіки)<sup>1</sup>. Але обряд сей дає такий складний і разом з ним безконечно цінний і багатий синтез різних категорій мотивів і різних епох, що коло нього ще лишається багато праці, і я був би дуже рад, щоб ті короткі замітки, які я можу

<sup>1</sup> Література вказана в Історії України, I, вид. 3, с. 344 і 562.

йому присвятити в сій праці, викликали нові студії над ним як пам'яткою соціального побуту і поетичної творчості.

Я вважаю, що весільний обряд в основі своїй представляє сполучення двох різних форм заключення подружжя.

Перша — се порозуміння, договір родів молодого і молоді, який переводиться головами, «старостами» сих двох родів, при участі інших членів роду — кожного з свого боку. Ся сторона весільних обрядів — се майже єдиний, в кожному разі найбільш повний і дорогоцінний відгомін родового життя, який ми маємо взагалі в нашій традиції. Невважаючи на свою фрагментарність, на розмішання з іншими мотивами, він доносить до нас не одно ще безпосередньо з тих старих допереселенських часів, коли родоплемінні відносини були підставою соціального ладу, моралі і обичаю<sup>1</sup>.

Староста молодого розпочинає переговори з родиною молоді, і коли та дає на се згоду, він переводить потім опе-

<sup>1</sup> Ось кілька тих родових тем для прикладу:

Ой сій, мати, овес на наш рід увесь,  
Щоб наш овес рясен був —  
Щоб Івасів рід красен був.

А в полі овес рясен [bis], а в нас весь рід красен,  
А в нашому роду не буде переводу,  
Од старшого до меншого, суди, Боже, до мезинного.

Вийду я на билину, стану я на билину,  
Крикну я на родину:  
Сходися, родоньку, сходися в купоньку,  
Як близький, так далекий,  
Убогий і багатий, подарунки відбирати,  
Житнії, пшенишні, все в Бога велишні.

Ой припади, Марусю, до столу,  
Да пусти голос по двору,  
Нехай почує рід, плем'я  
І твое вірне дівере.  
Як почують зовиці — заскачуть,  
Як почують сестриці — заплачуть

(Чуб., ч. 816, 869, 1098, 1184).

Ой роде, роде багатий,  
Даруйте товар рогатий:  
Даруйте, роде, овечки,  
А ви, сестрички, телички,  
А ви, сусіди, намітки,  
А ви, братіки, коники! (Мат. етн., III, 167).

Вар.: А ви дайте, братчики, баранці,

А ви дайте, сестрички, ягнички,  
Ви, далекий родочку, червоні (Zb. wiad., X, 51; XI, 137).

Зазначу ще, що на Бойківщині (Турка) староста половину коро-  
вая крає «свому народові», а половину лишає «тому народові» (Мат.  
етн., X, с. 100).